

Kurumsal ve Metodolojik Sorunları Çerçevesinde Türkiye’de Profesyonel Avrupa Tarihçiliği: Ortaçağ ve Yeniçağ Tarihi Bağlamında Gözlemler*

Fatih DURGUN**

orcid/0000-0001-6620-2359

Öz: Türkiye’de Avrupa tarihçiliği profesyonel ve akademik bir alan olarak yeterli düzeyde gelişmemiştir. Tarihçilerin milli tarih yazımının genel çerçevesine uygun olarak Türk Tarihi’nin temel meselelerine yoğunlaşmasının neticesinde Avrupa Tarihi’nin Ortaçağ ve Yeniçağ Tarihi gibi alt alanları, Türk tarihçiliğinde marjinalleşmiş ve Türk ve İslam Tarihi’ne ilişkin konularla karşılaştırma nesnesi oldukları ölçüde ilgi konusu olmuşlardır. Türkiye’de Avrupa tarihçiliğinin ve daha dar bağlamda Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa tarihçiliğinin istenilen düzeyde gelişmesinin önündeki kurumsal ve metodolojik sorunların değerlendirileceği bu çalışmanın ilk kısmında Türkiye’deki tarihçiliğin kendine özgü sorunlarının buna ne ölçüde neden olduğu tartışılacaktır. Öncelikli olarak Türkiye’de Avrupa tarihçiliğinin gelişmesini engelleyen kurumsal açmazlara değinilerek, akademik tarihçiliğin yerleşik kalıplarından çıkamamasının kısıtlayıcı rolü irdelenecektir. Ardından Türk Tarihi merkezli dönemlendirmenin ve milli tarihyazımına ilişkin ön kabullerin, Avrupa Tarihi alanında uzmanlaşmak isteyenlerin önünde oluşturduğu engeller ve bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik ne tür çözümlerin geliştirilebileceği üzerinde durulacaktır. Makalenin ikinci kısmında ise Ortaçağ ve Yeniçağ tarihçiliği çerçevesinde Türkiye’de Avrupa tarihçiliğinin gelişim süreci tartışılacaktır. Bu bağlamda, Avrupa tarihçiliğinin müstakil bir alan olarak kurumsallaşamamasının önündeki en büyük nedenlerden birinin alanda öncü ve kurucu figürlerin yokluğu olduğu vurgulanacaktır. Son yıllarda ciddi bir ilgi konusu haline gelen Avrupa Tarihi’nin Türkiye’de kurumsallaşabilmesi için bu alanda uzmanlaşmak isteyenlere kurumsal imkanların sağlanması gerektiği, klasik dönemlendirme ve anlayışların gözden geçirilmesi yoluyla bu alanın kendi başına var olabileceği ve uluslararası nitelikte çalışmalar üretilebileceği savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarihyazımı, Avrupa Tarihçiliği, Ortaçağ Avrupa Tarihi, Yeniçağ Avrupa Tarihi, Milli Tarihyazımı.

* Bu makale, 6-7 Aralık 2021’de Ankara’da çevrimiçi düzenlenen “Türkiye’de Tarih Araştırmaları ve Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü Sempozyumu”nda sunulan “Türk Tarihçiliğinin Periferisinde Kalanlar: Avrupa ve Bizans Tarihi Çalışmaları” başlıklı bildirin Avrupa tarihi çalışmalarına ilişkin kısmının gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fatih.durgun@medeniyet.edu.tr.

Professional European Historiography in Turkey Within the Scope of its Institutional and Methodological Problems: Observations in the Context of Medieval and Early Modern History

Abstract: European Historiography in Turkey has not yet developed sufficiently as a professional and academic field. Since many historians in Turkey have predominantly focused on the fundamental issues of Turkish History in accordance with the general framework of national historiography, sub-fields of European History such as Medieval and Early Modern History have been marginalized in Turkish Historiography. Therefore, Turkish historians have generally tended to deal with these fields to the extent that they are the objects of comparison with the significant topics from Turkish and Islamic History. This article in the broader context evaluates the institutional and methodological problems hampering the development of professional and academic European Historiography in Turkey and in the narrower context, it deals with those problems directly preventing the progress up to the desired level in the fields of Medieval and Early Modern European Historiography. In this sense, the first part of the study discusses to what extent the peculiar problems of professional/academic historical scholarship in Turkey hinders the development of Medieval and Early Modern European Historiography. In this section, the institutional dilemmas that prevent the development of European historiography in Turkey will be primarily examined with regard to the restrictive role played by professional historians. Subsequently, the study will discuss the obstacles generated by Turkish history-centred periodization and the presuppositions about national historiography for those who are willing to specialize in the field of European History and it will offer some solutions to overcome those. In the second part of the article, the emergence and development of European Historiography in Turkey will be evaluated within the framework of Medieval and Early Modern historical scholarship. In this context, it will be emphasized that one of the most significant reasons for why European Historiography failed to be institutionalised as a distinct field in Turkey is the absence of founding figures and pioneers. Finally, it will be argued that regarding increasing interest in European History in the recent years, in order to achieve institutionalization of European historiography in Turkey, sufficient institutional opportunities should be provided to those eager to specialize in this field. Additionally, it is important to indicate that the existence of European Historiography as an independent field of research in its own right and producing scholarly works at the international level can be methodologically achieved by reconsidering traditional periodization schemes and settled perceptions.

Keywords: Historiography, European Historiography, Medieval European History, Early Modern European History, National Historiography.

Extended Summary

Purpose

This article primarily argues that European Historiography in Turkey has not yet developed sufficiently due to the institutional and methodological problems arising from professional and academic structuring of history departments. Secondly, the purpose of this study is to make a general evaluation of European Historiography in Turkey from past to present within the scope of Medieval and Early Modern European History. In this context, it discusses that academic studies on European History in Turkey cannot be carried out successfully without necessary institutional support and guidance. It should be underlined that this study identifies obstacles preventing the development of professional/academic European Historiography in Turkey and further suggests some solutions to overcome identified obstacles by focusing on certain methodological problems of professional/academic historiography.

Method

This study rests on interpretative and critical research method that prioritises the investigation of subjective experiences from historical scholarship in Turkey as well as the observation of factual evidence. In this regard, it is important to indicate that in the history departments of Turkey, it is very difficult to talk about a dynamism in the field of European Historiography. There are some institutional and methodological reasons for this. The first of these is that academic historiography in Turkey insists on continuing to be structured in established patterns despite all well-intentioned attempts and traditional historians are quite reluctant to open space to the research areas outside the scope of national historiography. Another reason for the lack of dynamism in studies on European History in Turkey is that due to the organizational structure of the history departments, many historians do not want to go beyond the usual periodization scheme settled in nineteenth century Europe by the emergence of professional history. However, Turkish Historiography has been open to methodological innovations and the research areas have diversified for a while thanks to the technological and logistical opportunities that have transformed national historiography despite ongoing existence of chronic institutional problems for European historians. Although it is really very hard to break the established patterns indicated before, good examples of historiography and historical methodology from western scholarship have been translated into Turkish and this contributes to the improvement of the quality of the works written in Turkish.

Results and Discussion

Some academic historians in Turkey eagerly follow new approaches and developments in western historical scholarship and contact with historians from different countries all over the world. By benefiting from these, historians from new generation convey the ideas they have acquired or the approaches they have adopted to students in their lectures, works, and conferences, and put methodologically innovative works in the reading lists of their courses and certainly contribute to the creation of a new awareness in studies on the fields such as Medieval and Early Modern European History. Moreover, adopting new approaches urge historians to break out of old patterns by accepting the validity of diverse research fields. It is also necessary not to disregard the technological and logistics opportunities that make methodological innovations possible in Turkish professional historiography. Both professional historians and students willing to focus on European History have access to the courses about source languages such as Latin and Greek and modern languages like German, French, Italian, Spanish, and especially on English. Furthermore, they have the opportunity to view many databases about primary and secondary sources on the Internet and this apparently broadens their perspective about major topics from Medieval and Early Modern European History.

Additionally, students wishing to learn much more about European History can have the opportunity to go universities abroad through the Erasmus Program and there are many new scholarship opportunities for both professional historians and students focusing on European history to make use of the libraries in different European countries and keeping in touch with the scholars there. In this sense, it can be argued that the studies on Medieval and Early Modern European History have begun to attract much more attention and have rapidly progressing in Turkey.

Conclusion

Despite these encouraging and promising developments, it is necessary to underline that one of the most significant reasons for why European Historiography failed to be institutionalised as a distinct field in Turkey is the absence of founding figures and pioneers. Finally, it should be argued that regarding increasing interest in European History in the recent years, in order to achieve institutionalization of European Historiography in Turkey, sufficient institutional opportunities should be provided to those eager to specialize in this field. Additionally, it is important to indicate that the existence of European Historiography as an independent field of research in its own right and producing scholarly works at the international level can be methodologically achieved by reconsidering traditional periodization schemes and settled perceptions.

Giriş

Türkiye'deki akademik/profesyonel tarihçilik tabii olarak ulusal tarih yazımının yarattığı zorunluluk ve gereklilikler etrafında şekillenmiştir. Bu zorunlulukların başında ulus-devlet inşası sürecinde, "imparatorluktan ulus devlete indirgenmiş bir devlet ve toplum için acil olarak beliren uluslaşma ihtiyacı" (Acun, 2017: 65) etrafında milli tarih yazımının biçimlenmesi gelmektedir. Böylece her türlü iktidar sahibinin geçmişin bilgisi olarak tarihten meşrulaştırma aracı olarak yararlanması amacına uygun şekilde, yeni kurulan ulus-devletin yöneticileri, oluşturdukları iktidarın "köklerinin ne kadar eskiye dayandığının ve ne kadar eski bir geçmişinin olduğunun vurgulanmasının" (Şimşek ve Satan: 2011,11) meşruiyet zeminini bu yolla sağlamışlardır.¹ Ulusal tarihyazımının akademik/profesyonel tarihçiler için ortaya çıkardığı bahsi geçen zorunluluk, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yeni açılan tarih bölümlerinde, bir taraftan 19. yüzyılda Batı'da usul ve esasları belirlenen profesyonel tarihyazımının ilkelerinin benimsenmesine yol açarken, diğer taraftan bölümlerin içyapılarının da ulusal tarihyazımının ihtiyaçları çerçevesinde organize edilmesine neden olmuştur. Bu sebeple, Türkiye'deki tarih bölümlerindeki akademik çalışmalar, başta Osmanlı ve Cumhuriyet Tarihi olmak üzere Genel Türk tarihi ve Selçuklu Tarihi'ni de içerecek biçimde milli tarihin ana unsurları merkeze alınarak yapılandırılmıştır. Ulus-devlet inşası sürecinin tarihçilik mesleğini de zorunluluk ve gereklilikler temelinde biçimlendirmesi ve meşruiyet aracı olarak tarihten azami düzeyde faydalanma gereği, milli tarihin geçmişten bugüne kadar bir devamlılık ve "bütünlük" (Köken, 2014: 89) çerçevesinde okunması çabasına yol açmış, Türk tarihçiliğinin milli devlet ve kültürünün tarihi süreç içerisinde hangi aşamalardan geçerek şekillendiğini anlamak ve açıklamak kaygısına yönelik bir perspektifle biçimlenmesi, tabii olarak Avrupa Tarihi gibi çalışma alanlarının marjinalleşmesine veyahut görmezden gelinmesine neden olmuştur.

Aslında pek çok Avrupa ülkesinde ve ABD'de de coğrafi ve kültürel olarak milli tarih yazımı şablonunun dışındaki çalışma alanları, Tarih bölümlerinde Türkiye'dekine benzer biçimde ikincil konumda kalmışlardır. Bu durum temel olarak, tarihin profesyonelleşme ve akademikleşme sürecinin 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Prusya'da ortaya çıkışından bu yana ulus-devletlerin teşekkülü ile doğrudan bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır (Berger, 2002: 1-55. Iggers, 2006: 225-242). Örneğin, 2015 yılına ait olup Robert B. Townsend'in Amerika'daki tarih bölümlerindeki uzmanlaşma eğilimlerini değerlendiren bir araştırmasına göre, ABD'de Amerikan Tarihi alanında uzmanlaşmış ve istihdam edilmiş tarihçilerin bütün tarih alanları içindeki oranı yüzde 41,2'dir. Bu veri neredeyse üniversitelerdeki tarihçilerin yarısının Amerikan tarihçiliğinde uzmanlaştığını ve

¹ Türkiye'de milli tarihyazımı perspektifinin Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki siyasi havanın etkisiyle nasıl bir tarih anlayışı ortaya çıkardığını ayrıntılı olarak değerlendiren bir çalışma için bkz. (Ersanlı, 2018).

istihdam edildiğini gösterir. Amerika’da Avrupa tarihçilerinin üniversitelerdeki konumlarına bakıldığında ise 1975 yılında yüzde 39 olan rakamın 2015 yılında yüzde 32,2’ye düşmekle birlikte 2. sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. Dolayısıyla Amerikan üniversitelerinde 2015 yılı itibariyle Batı tarihi çalışanların oranı yüzde 70’i geçmektedir. Uzmanlık alanlarına göre Asya Tarihi yüzde 9,4, Latin Amerika Tarihi yüzde 7,4, Afrika ve Ortadoğu/İslam Dünyası Tarihi üzerine çalışanların sayısı ise ancak yüzde 5 oranındadır. Fakat dikkat çekici nokta, Amerikan ve Avrupa Tarihi dışındaki alanlarda Amerikan üniversitelerinin yaklaşık yüzde 65’inin en az bir uzman bulundurmasıdır. (Townsend, 2015. Atçıl, 2020: 17.) Bu bağlamda, araştırma imkânları ve gelişmişlik düzeyleriyle başı çeken Amerikan üniversitelerindeki tarih bölümlerine ilişkin eldeki veriler dikkate alındığında, teknik olarak Türkiye’deki tarih bölümlerinde Avrupa Tarihi çalışmalarının biraz arka planda kalması çok da garip karşılanabilecek bir durum değildir.

Fakat Avrupa Tarihi çalışmalarının, özellikle de Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa Tarihi gibi alanların ulusal tarih yazımının ana çerçevesi dışında olması nedeniyle, Osmanlı ve Selçuklu Tarihi gibi alanlara göre geri planda kalmaları ulusal tarihyazımının öncelikleri dikkate alındığında, tabii bir durum olmakla birlikte, Türkiye’deki Avrupa tarihçiliğinin kendine has sorunlarını gözden kaçırmamak gerekir. Bu bağlamda makale, öncelikle Türkiye’deki tarih bölümlerinde Türk tarihçiliğinin profesyonel ve akademik anlamda yapılanma sürecinden kaynaklanan kurumsal ve metodolojik problemlerin Avrupa Tarihi çalışmalarının yeterli düzeyde gelişmemesine neden olduğunu tartışmaktadır. İkinci olarak, Türkiye’de Avrupa Tarihi çalışmalarının, Ortaçağ ve Yeniçağ tarihçiliği çerçevesinde, geçmişten bugüne genel bir değerlendirmesi yapılmakta ve Avrupa tarihçiliğinin gelişmesine yönelik Yüksek Öğretim düzeyinde gerekli kurumsal destek ve yönlendirme olmadan, Avrupa Tarihi çalışmalarının, son zamanlarda gösterilen ilgi ve talebe rağmen, bireysel girişimler olmanın ötesine geçemeyeceği, bu nedenle de arzu edilen düzeye gelmesinin oldukça güç olacağı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’deki profesyonel/akademik Avrupa tarihçiliğinin gelişiminin önündeki sorunların tespiti ve bunların aşılması yönünde genel değerlendirmelerin yapılacağı ve çözüm önerilerinin sunulacağı bu çalışmanın profesyonel/akademik tarihçiliğin metodolojik sorunlarını merkeze alarak tarihyazımı literatürüne katkı sağlamayı amaçladığının altını çizmek gerekir. Ayrıca uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve iktisat tarihi gibi alanlarla kesişen Yakınçağ ve Çağdaş Avrupa tarihine yönelik ilginin, bu alanlarda müstakil bir Avrupa tarihçiliği geleneği oluşturmaya yönelik bir çabanın olmayışı ve belirtilen disiplinlerin bünyesinde kalmaları nedeniyle, çalışmanın kapsamına dahil edilmediklerini ve bu makalenin Türkiye’deki Avrupa tarihi çalışmalarının

bibliyografyasını sunma veya özetleme gayesi taşımadığını özellikle belirtmek gerekir.²

Türkiye’de Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa Tarihçiliğinin Kurumsal ve Metodolojik Sorunları

Türkiye ile karşılaştırıldığında Batı’da tarih disiplininin profesyonel anlamda daha köklü temellere dayanması ulusal tarih yazımıyla doğrudan ilişkili alanların dışında, başka coğrafyaların tarihlerini çalışmaya yönelik akademik ve entelektüel ilginin oluşumunu ve buna uygun altyapının geliştirilmesini sağlamıştır. Bunun yanında ABD, Almanya vb. önde gelen Batılı ülkelerin üretmiş olduğu emperyal kültür ve mirasın milli tarihin unsurları dışında kalan alanları da kapsayıcı bir heterojenliğe ve esnekliğe sahip olması, akademik kurumsallaşmayla birlikte düşünüldüğünde, zikrettiğimiz ülkelerin ulusal tarih alanlarının kapsamında olmayan Ortadoğu Çalışmaları ve Türkoloji gibi disiplinlerin belirli bir dinamizmde yürütülmesini mümkün kılmıştır (Herzog, 2010: 7-76. Zens, 2010: 149- 177, Bekar, 2020: 389-411). Türkiye’deki tarih bölümlerinde ise Avrupa Tarihi ve Bizans Tarihi gibi ana akım tarih araştırmalarının dışında kalan çalışma alanları bağlamında ciddi kıpırdanmalar gündeme gelse de Batı’dakiyle kıyas edilebilecek bir dinamizmden bahsetmek mümkün değildir. Bu çerçevede, belirttiğimiz dinamizm yokluğunun kurumsal ve metodolojik temel bazı nedenlerini saptamak mümkündür.

Bunlardan birincisi, Türkiye’deki akademik tarihçiliğin bütün iyi niyetli girişimlere rağmen, yerleşik kalıplarda yapılanmayı sürdürme yönünde ısrarcı olmasıdır. Dolayısıyla, akademik temeli olmayan nedenler gerekçe gösterilerek, milli tarihin kapsamı dışındaki çalışma alanlarına, üniversitelerin tarih bölümlerinde yer açma konusunda büyük bir isteksizlik gösterilmektedir. Bu isteksizlik özellikle Avrupa Tarihi çalışanların sıkça karşılaştıkları bir problemdir. Daha geniş bir açıdan bakıldığında ise, Türkiye’deki profesyonel tarihçiliğin hem dünya tarihçiliğinin global, bağlantılı, uluslararası, karşılaştırmalı vs. metodolojik eğilimlerinden bihaber olmasına hem de psikolojik açıdan özgüven eksikliğine işaret eder. Bu iki durumun neticesinde Türkiye’deki üniversitelerde Avrupa Tarihi çalışanlar sıklıkla şöyle ironik soruların muhatabı olmaktadır: Kendi tarihimiz dururken, neden Avrupa Tarihi çalışıyorsun ki? Avrupalılar zaten kendi tarihlerini çalışıyor, sen yeni olarak ne söyleyebilirsin ki?.. Bu soruların sahipleri genellikle Batılıların Türk ve İslam Tarihi çalıştıklarından ve bu konularda ciddi olarak uzmanlaştıklarından yakınıp, Türkiye’deki tarihçilerin bir kısmının da Batılı tarihçiler örneğine mukabil olarak, Batılıların tarihini çalışmaları gerektiğini, ancak böyle yapılırsa milli bir bakış açısıyla Avrupa Tarihi’nin anlaşılabileceğini

² Benzer biçimde Avrupa Tarihi’nin farklı dönem ve konularına değinen çalışmaların Batı filolojisi ve sanat tarihi bölümlerinde yapıldığı söylenebilir. Fakat, bu tür çalışmalar tarih disipliniyle ilişkili olmakla birlikte, kendi disiplinlerinin metodoloji ve problemleri etrafında biçimlendiği ve doğrudan kurumsal tarihçiliğin sınırları içinde yürütülmediği için tabii olarak bu çalışmanın dışında tutulmuşlardır.

düşünmektedirler. Ancak somut araştırma konusu olarak Avrupa Tarihi'ni seçen bir akademisyenle konuştuklarında (burada çalışmasında Avrupa tarihini Türk tarihiyle ilişkilendirmeden, mesela Osmanlı/Habsburg ilişkileri gibi Karşılaştırmalı Tarih veya Diplomasi Tarihi dışında araştırma başlıkları tercih eden yani saf anlamıyla Avrupa Tarihi çalışanları kastediyorum) biraz şüpheyile ya da biraz da istihzayla yukarıda belirttiğim sorular merkezinde şiddetli bir reaksiyon göstermektedirler.

Türkiye'de Avrupa Tarihi çalışmalarının istenilen seviyede olmayışı ve dinamizm yokluğunun bir diğer nedeni ise Türkiye'deki tarih bölümlerinin organizasyon yapısından kaynaklı olarak tarihçilerin büyük bir kısmı tarafından alışılmış dönemlendirme şemasının dışına pek çıkılmak istenmemesidir. Daha cesur bir ifadeyle metodolojik ve teorik konulara çok ilgili olmayan Türk tarihçiliğinde maalesef 19. yüzyılda tarihin profesyonelleşmesiyle birlikte Avrupa'da yerleşik bir model haline gelen klasik dönemlendirmenin sorunlu yönlerine ilişkin bir farkındalığın çok fazla geliştiğini söylemek zordur. Malum olduğu üzere, Türkiye'de tarih bölümlerinde yıllardır alışılmış, yerleşik hale gelmiş ve hatta değiştirilmesi teklif dahi edilemez olan bir ana bilim dalları organizasyonu mevcuttur. Dünyadaki çağdaş ve alternatif dönemlendirme yaklaşımlarının³ oldukça gerisinde kalan Türkiye'deki tarih bölümlerinin mevcut ana bilim dalları organizasyonunun yarattığı sorunlar aslında tarihin farklı dönemlerini çalışan pek çok tarihçi için de geçerli olmakla birlikte, özellikle Avrupa Tarihi çalışanların başını fazlasıyla ağrıtmaktadır. Örneğin, tarihçiler yerleşik teamüller gereği, Doçentlik sınavlarında ana bilim dallarına göre başvuru yapıyor ve bilimsel eser dosyaları bu çerçevede değerlendiriliyor. Avrupa Tarihi'nin herhangi bir dönemi üzerine çalışan bir tarihçi, örneğin Ortaçağ Avrupa Tarihi'nde uzmanlaşan bir akademisyen Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'ndan Doçentlik sınavına giriyor. Türkiye'de Avrupa Tarihi alanında uzmanlaşmış yeterli sayıda profesör olmadığından dolayı, jürisi İslam Tarihi ve Selçuklu Tarihi çalışanlardan veya az sayıda Bizans tarihçisinden oluşuyor. Eğer bahsi geçen tanıma uygun akademisyen, Doçentlik sözlü sınavını şart koşan bir üniversitede görev yapıyorsa, sözlü sınavında Karahanlılar veya Gazneliler tarihi gibi kendi uzmanlık alanıyla uzaktan yakından alakası olmayan bir araştırma alanıyla ilgili spesifik bir soruyla karşı karşıya gelebiliyor. Bu noktada eleştirdiğimiz hususa şöyle bir itiraz gelmesi mümkündür: Doçentlik sınavlarına başvururken Bilim Dallarının altındaki anahtar kelime seçenekleri arasında Avrupa Tarihi de mevcut.⁴ Fakat işin doğrusu, bu bir çözüm teşkil etmiyor. Çünkü, Avrupa Tarihi çalışmadıkları halde kimi profesörler, ÜAK

³ Dünya ve Avrupa Tarihi dönemlendirmelerinin sorunlu yapısına ve alternatif yaklaşımların neler olabileceğine dair Batı'daki tarihçilik literatüründe birçok çalışma yapılmıştır. Önde gelen bazı örnekler: (Green, 1992: 13-53). (Le Goff, 2016). (Bauer, 2021).

⁴ Çağdaş Dünya Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Siyasi Tarih, Yeniçağ Tarihi ve Yakınçağ Tarihi gibi bilim alanlarındaki anahtar kelimeler arasında Avrupa Tarihi bulunmaktadır. Bu bilim alanlarından Çağdaş Dünya Tarihi, Siyasi Tarih ve Yakınçağ Tarihi alanlarında çalışanların tarih bölümlerinden ziyade uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi gibi bölümlerde istihdam edilmeleri dikkat çekmektedir.

uzmanlık alanlarına Avrupa Tarihi'ni de yazıyor ve dolayısıyla jürilerde yer alabiliyorlar.

Ana bilim dallarına göre yapılan değerlendirmede bir diğer ve belki de çok daha önemli sorun da ana bilim dalları organizasyonunun daha önce de altını çizdiğimiz üzere, Dünya tarihçiliğindeki değişimlere ayak uydurmamakta direnilmesi nedeniyle gerçekçi olmamasından kaynaklanıyor. Örneğin takriben 14. ve 15. yüzyılları kapsayan Geç Ortaçağ Avrupa Tarihi ülkemizdeki ana bilim dalı dönemlendirmesine uymuyor. Bu yüzyıllar kimi Ortaçağ tarihçileri için, Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş devirlerine kronolojik olarak denk geldiği için Yeniçağ Tarihi olarak kabul ediliyor. Kimi Yeniçağ Osmanlı tarihçisi içinse Ortaçağ'ın konusu görülüyorlar. Bunun yanı sıra, eğer Yeniçağ ve Yakınçağ Avrupa tarihi çalışıyorsanız, sizden Osmanlıca okuyabilmeniz ya da çalıştığınız konuları Osmanlı tarihiyle ilişkilendirmeniz bekleniyor. Bu noktaya kadar vurguladığımız bütün bu sorunları aşmaya yönelik kimi olumlu çabalara rağmen, Türk tarihçiliğinde, üniversiteler düzeyinde kurumsal içe kapanıklığın devam ettiğini ve Avrupa tarihi ya da Bizans tarihi gibi- ki Bizans tarihçiliğinin durumu nispeten daha iyidir- alanların hala marjinal olarak sürdürülmeye çalışıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Dolayısıyla, akademik çalışmalarının erken evresinde bulunup Türk tarihi dışındaki konulara yönelmek isteyenler, daha önce değindiklerimize benzer birçok kurumsal engelle baş etmek zorunda kalıyor ve dezavantajla yola çıkıyorlar. Bu kurumsal engel ve dezavantajları arttıran faktörlerden biri olarak YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin kayıtlarındaki özensizliğe de dikkat çekmek gerekmektedir. Üniversitelerimizde Avrupa Tarihi üzerine her yıl yeni tezler tamamlanmasına rağmen YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin internet sayfasındaki arama kısmına girip "Avrupa Tarihi" yazdığınızda 3, "Ortaçağ Avrupa" yazdığınızda 14, "Yeniçağ Avrupa" ("Ortaçağ Avrupa Tarihi" ya da "Yeniçağ Avrupa Tarihi" yazdığınızda hiçbir sonuç çıkmıyor!) yazdığınızda 2 tez karşınıza çıkıyor.⁵ Oysa, tezlerini Avrupa Tarihi alanında tamamlayan öğrencilerin birçoğu tezlerini teslim ettiklerinde Avrupa Tarihi'ni anahtar kelime olarak belirtiyorlar. Bu durum, Avrupa Tarihi çalışmalarının kurumsal olarak da yeterince dikkate alınmadığının bir göstergesi olarak dikkat çekiyor ve alanda uzmanlaşanlar ve uzmanlaşmak isteyenler için şevk kırıcı oluyor.

Avrupa tarihçileri için kronikleşmiş kurumsal sorunların varlığıyla beraber, Türk tarihçiliği şüphesiz bir süreden beri, milli tarihçilikleri dönüştüren ve onları, küresel tarihe eklemlenmeye zorlayan teknolojik ve lojistik imkanlar sayesinde metodolojik anlamda yeniliklere açık hale gelmiş ve tarih disiplini içindeki çalışma alanları çeşitlenmiştir. Metodolojik anlamdaki yenilikten kastedilen şudur: Her ne kadar daha önce bahsetmiş olduğumuz yerleşik kalıpları kırmak zor olsa da özellikle Dünya tarihçiliğinden iyi örnek denilebilecek tarihyazımı ve tarih metodolojisi eserleri Türkçeye kazandırılmaktadır.⁶ Bunun yanı sıra, sayıca az olmakla beraber Avrupa Tarihi'ne ilişkin İngilizce literatürde yer alan pek çok yeni ve güncel eserin Türkçe çevirilerinin yapılması, bunların akademik çalışmaya

⁵ Bu veriler 14.05.2022 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> sayfasından alınmıştır.

⁶ Örneğin (Arnold, 2019). (Woolf, 2012). (White,2008).

niyetlenen, fakat dil bilmeyen veya dil bilmesine rağmen bunlara ulaşmakta güçlük çeken öğrenciler ve ilgililer tarafından okunmasına imkan sağlıyor.⁷ Ayrıca, kimi üniversitelerde Dünya tarihçiliğindeki yeni yaklaşım ve gelişimleri takip eden, Dünya'nın muhtelif yerlerindeki tarihçilerle temas halindeki akademisyenlerin, edinmiş oldukları fikirleri ya da benimsedikleri yaklaşımları derslerinde, eserlerinde, konferanslarında öğrencilere aktarmaları, bu tür eserlere verdikleri derslerin okuma listelerinde yer açmaları tarihçilikte bir farkındalık yaratarak yeni yaklaşım biçimlerinin tanınmasının yanı sıra, tarihçileri eski kalıpların dışına çıkararak çalışma alanlarında çeşitliliği kabul etmeye zorluyor. Bunun yanında, metodolojik yenilikleri mümkün kılan teknolojik ve lojistik imkânları da göz ardı etmemek gerekiyor. Avrupa Tarihi çalışmak isteyen öğrenciler daha yüksek lisansa başlamadan önce, eğer Latince ya da Yunanca gibi kaynak dilleri veyahut başta İngilizce olmak üzere Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca gibi modern dilleri öğrenmek istiyorlarsa, bu dillere yönelik derslere internet ortamında da ulaşabiliyorlar. Ayrıca, birçok birincil ve ikincil kaynağa da (bu konuda hiçbir zaman tatmin edici bir neticeye ulaşamayacaktır, çünkü Avrupa tarihçiliğinde yurtdışı arşiv ve kütüphaneler olmazsa olmaz niteliktedir) eskiye nazaran daha kolay ulaşma imkânına sahipler.

Lojistik açıdan bakıldığında ise, öğrenciler *Erasmus Programı* ya da burs olanaklarıyla yurtdışındaki üniversitelere gidebiliyor, oradaki kütüphanelerden yararlanmak, akademisyenlerden ders almak ve onlarla temas halinde olmak suretiyle ya da bu imkanlara sahip olmasalar bile onlarla iletişim geliştirerek ve dijital ortamda ders ve konferanslarını takip ederek Avrupa Tarihi çalışmalarına yöneliyorlar. Bu anlamda, özellikle dil ve birincil kaynak problemlerinin, araştırmaların yürütülmesinde çok daha belirgin olduğu Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa tarihçiliğinin ülkemizde eskiye göre daha fazla ilgi görmeye başladığı söylenebilir. Ayrıca, bu alanlara daha fazla rağbet edilmeye başlanmasının ardında yeni nesil tarihçi adaylarının, lisans müfredatında Türk Tarihi'ne ilişkin derslerin yoğunluğundan bunalarak, yeni arayışlara yönelmeye başlamaları da gösterilebilir. Bunun en somut göstergelerinden biri ise, üniversitelerin Tarih bölümlerinde, Osmanlı ve Selçuklu Tarihi dersleriyle kendilerini sınırlandırmak istemeyen birçok öğrencinin farklı bir alanda okuma yapmak, ders dinlemek ve ileride de uzmanlaşmak amacıyla Avrupa tarihinin muhtelif dönemlerine ve konularına ilişkin seçmeli derslere çok yoğun ilgi göstermeleridir.

⁷ Bu tür çeviriler sayesinde uzun bir süredir Umberto Eco, Eric Hobsbawm ve Annales Okulu'nun Marc Bloch, Lucien Febvre gibi önde gelen birkaç tarihçisinin bazı eserlerinden örnekler dışında, dünyadaki Avrupa tarihi literatürüne oldukça yabancı olan araştırmacı ve okuyucular çalıştıkları konularda yeni yaklaşımları yansıtan ya da çığır açıcı çalışmalar yapmış olan Dorinda Outram, Tony Judt, E.P. Thompson, Eugen Weber, Johan Huizinga, Peter Burke, Jeremy Black, E.H. Kantorowicz, Christopher Tyerman gibi tarihçilerin eserlerine çeviriler vasıtasıyla ulaşabiliyorlar.

Türkiye’de Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa Tarihçiliğinin Gelişim Süreci

Türkiye’de Avrupa Tarihi’ne yönelik ilginin artışı tetikleyen olumlu gelişmelerden bahsetmek mümkün olmakla birlikte Avrupa tarihçiliğinin, tarih bölümlerinin büyük bir çoğunluğunda daha önce vurguladığımız kurumsal engellerden dolayı görmezden gelinmeye devam ettiğini belirtmek gerekir. Türkiye’de halen birçok üniversitede özellikle Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa Tarihi derslerini, büyük oranda Habsburg/Osmanlı ilişkileri gibi karşılaştırmalı tarih konularında çalışan Osmanlı tarihçileri ya da Bizans tarihçileri vermektedir. Bazı üniversitelerde ise müfredata konulan Avrupa tarihi derslerini, alan hakkında hiçbir fikri olmayan tarihçilerin verdikleri bilinmektedir. Bunun ardındaki temel nedenin ise Türkiye’de Avrupa tarihçiliğinin kendi kapsamı ve sınırlarıyla müstakil bir çalışma alanı olarak tarih bölümlerinde kabul görmemeye devam etmesi olduğu söylenebilir. Uzun yıllardır Yeniçağ Avrupa Tarihi, Osmanlı tarihini ilgilendirdiği ölçüde karşılaştırma aracı (Akdeniz Tarihi, Osmanlı/Habsburg mücadelesi, Osmanlı/Venedik ilişkileri ve ağırlıklı olarak da Askeri Tarih bağlamında) ya da Ortaçağ Tarihi, Haçlı Seferleri bağlamında “öteki” nin çok da merkezi bir önemi haiz olmayan tarihi olarak (Haçlı Seferleri tarihçiliğinin de Batı’daki trendleri yeterince takip etmediğini vurgulamak gerekir) ilgi konusu olmuştur. Bu durum, Türkiye’de Avrupa tarihçiliğinin kendi sınırları ve gündemi olan bir alan olarak gelişme göstermesini adeta imkânsız hale getirmiştir.⁸

Ulusal tarihyazımının periferisinde kalan bir başka çalışma alanı olan Bizans Tarihi ile kıyas edildiğinde Avrupa Tarihi çalışmalarının neden müstakil bir çalışma alanı olarak gelişemediği daha iyi anlaşılabilir. Bizans tarihçiliğinin aksine, Avrupa tarihçiliğinin Türkiye’de gelişmesini sağlayacak kurumsal olanaklar bir türlü ortaya çıkmamıştır. Bunda Bizans tarihçiliğinin üniversitelerde Fikret Işıltan, Işın Demirkent, Melek Delilbaşı gibi kurucu ve öncü olan isimler etrafında şekillenmesine rağmen, Avrupa tarihçiliğinin böylesi kurucu-öncülük yapacak, kendilerinden sonra gelenleri yönlendirecek isimlerden yoksun kalması ciddi bir rol oynamıştır.⁹ Türkiye’de kurulan ilk tarih bölümlerinde Avrupa Tarihi derslerini veren isimlerin uzmanlık alanlarına bakıldığında bu durum çok daha somut olarak anlaşılabilir. Örneğin, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi: II. Cilt, I. Kitap* (1961) adlı eseriyle tanıdığımız ve uzun bir süre Ankara Üniversitesi DTCF’de Yeniçağ Avrupa Tarihi derslerini veren Bekir Sıtkı Baykal (ö.1987), müstakil olarak Avrupa Tarihi üzerine uzmanlaşmış bir isim değildir. Bilindiği üzere Leopold von Ranke, Theodor Mommsen, Johann Gustav Droysen, Jacob Burckhardt gibi Alman tarihçilerden yaptığı çeviriler ve Avrupa tarihindeki kimi olguları değerlendirdiği bazı makalelerinin yanı sıra Osmanlı Tarihi’nin farklı dönemleri ve Cumhuriyet Tarihi üzerine çalışmaları mevcuttur (Şakiroğlu, 1987: 535-550). Bekir Sıtkı Baykal’dan

⁸ Daha önce de belirttiğimiz üzere Yakınçağ ve Çağdaş Avrupa Tarihi’ne yönelik ilgi, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi disiplinlerinin sınırları içinde kalmış görünmektedir.

⁹ Türkiye’de Bizans tarihçiliğinin gelişimi ve kurumsallaşması için faydalı bir çalışma için bkz. (Karakök, 2010).

sonra DTCF’de Avrupa Tarihi derslerini veren öğrencisi Mahmut Şakiroğlu (ö.2013) da aslında hocası Baykal gibi bir Osmanlı tarihçisiydi. “II. Osman’ın Katli ve Bunun Anadolu’daki Yankıları” başlıklı doktora tezini 1978’de Bekir Sıtkı Baykal’ın danışmanlığında tamamlayan Şakiroğlu’nun bilimsel çalışmaları temelde Osmanlı-İtalya ilişkileri çerçevesinde olmuştur. Bunun yanı sıra, İtalyanca ve Fransızca gibi Batı dillerine hâkim olan Şakiroğlu, Agostino Pertusi ve Tommaso Bertelé gibi şarkiyatçılardan yapmış olduğu çevirilerle de uzmanlaştığı alana ciddi katkılar sunmuştur. Venedik, Cenova ve Roma arşivlerindeki orijinal kaynaklardan yararlanarak “XV- XVI. yüzyıllarda Apenin yarımadasındaki devletçiklerle Osmanlılar arasındaki ilişkilere dikkat çekmesi bakımından” (Yeşil, 2014: 547) oldukça önemli makaleler yazan Mahmut Şakiroğlu’nun önde gelen çalışmaları ve özellikle İtalyancadan yaptığı çevirileri daha çok *Erdem ve Belleten* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Ayrıca Mahmut Şakiroğlu, Osmanlı hizmetinde bulunan Venedikli korsan ve casuslar üzerine İtalyanca kaleme aldığı *Spie e Corsari Veneti: A Servizio Del Sultano Ottomano* (Venedik 1993) başlıklı çalışmasıyla günümüzde Türk tarihçiliğinin en popüler çalışma konularından biri olan “Akdeniz’de casusluk ve korsanlık” meselesine dikkati çeken öncü isimlerden olmuştur (Yeşil, 2014: 547. Eyice, 2014: 493-507).

DTCF Tarih Bölümü ile birlikte Türkiye’nin en eski tarih bölümlerinden biri olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne bakıldığında ise aslında Avrupa tarihçisi olmayan Mehmet Cavit Baysun (ö. 1968)’un, 21 Mart 1945 tarihinde Türkiye Tarihi Kürsüsü’ne Türkiye ve Yeniçağ Avrupa Tarihi profesörü olarak atandığını ve burada Ortaçağ ve Bizans Tarihi’nin yanı sıra Yeniçağ Avrupası üzerine de dersler verdiğini biliyoruz. Dikkat çekilmesi gereken nokta şu ki, Bekir Sıtkı Baykal’a benzer şekilde farklı alanlarda eserler kaleme Baysun, *İslam Ansiklopedisi*’nde Lepanto Savaşı ve Mustafa Reşid Paşa’nın Paris ve Londra büyükelçilikleri gibi Osmanlı-Avrupa ilişkileri bağlamındaki konularda birincil kaynaklara dayanarak hacimli maddeler yazmakla birlikte (Aktepe, 1992: 275-276) müstakil olarak Avrupa Tarihi çalışmalarına yoğunlaşmış bir tarihçi değildi. İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde sonraki nesilden, “The Ottoman Turks And The Portuguese In The Persian Gulf (1534-1581)” adlı teziyle Londra Üniversitesi’nde doktorasını Vernon J. Parry danışmanlığında 1969 yılında tamamlayan ve ardından Dokuz Eylül ve Ege Üniversiteleri’nde çalışan Salih Özbaran’ın ismini de zikretmek gerekir. Özbaran, Akdeniz’in iki önde gelen devleti Osmanlı ve Portekiz’in emperyal güç mücadelesini merkeze alan çalışmalarının yanı sıra, Doğu ülkelerine gelen Portekizli seyyahlar üzerine oldukça özgün bir eser olan *Portekizli Seyyahlar: İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Mısır Yollarında* (İstanbul, 2007)’yı kaleme almıştır. Salih Özbaran, orijinal kaynaklara dayalı bu çalışmalarına ek olarak Avrupa tarihçiliği üzerine edindiği müktesebatla tarihyazımı, tarih metodolojisi, kimlik ve tarih öğretimi gibi alanlar üzerine de yoğunlaşmıştır (Alacı, 2016: 2-22. Pamuk & Muç, 2016: 24- 43). Özbaran’ın haricinde ise, 16. Yüzyıl Osmanlı-Leh ilişkileri üzerine odaklanan “Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien : ein Beitrag zur Geschichte der osmanischen Machtpolitik” başlıklı doktora teziyle 1975

yılında Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayan ve ardından da Yeniçağ ve Yakınçağ Osmanlı Tarihi'nin farklı konularını irdeleyen eserlerinin yanı sıra, özellikle 18. Yüzyıl Osmanlı-Prusya ilişkileri bağlamında *Büyük Friedrich ve Osmanlılar: XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri* (1985) gibi çalışmalarıyla tanınan Kemal Beydilli'nin ismini anmak gerekir (Ersoy-Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2017: 107-120). Beydilli de Özbaran'ın Akdeniz'deki Osmanlı-Portekiz mücadelesine yoğunlaşan uzmanlık alanına benzer şekilde Osmanlı ile Lehistan ve Prusya gibi Avrupalı diğer başka güçlerin siyasi ve diplomatik ilişkilerini esas alan çalışma alanı nedeniyle uzun yıllar görev yaptığı İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Yeniçağ / Yakınçağ Avrupa Tarihi'ne ilişkin dersler vermiştir ve halen görev yaptığı 29 Mayıs Üniversitesi'nde de aynı şekilde Modern Avrupa tarihi derslerini yürütmektedir. Son olarak Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Doçent unvanıyla emekli olan Gümeç Karamuk'un ismi anılabilir. Doktorasını Zürih Üniversitesi'nde 1974 yılında tamamlayan Karamuk, "Avrupa Mutlakiyetinde Yaşayan Feodal Öğeler" (1989) ve "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslam Dünyası ile İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması" (1993) gibi Avrupa tarihinin muhtelif konularına dair yayımlanan makaleleriyle alana katkı sağlamıştır.

Asıl ayağı Osmanlı tarihinde olmakla birlikte çalıştıkları konular Osmanlı/Habsburg Askeri Tarihi ya da Osmanlı/Venedik tarihi ilişkileri ekseninde olduğu için Avrupa tarihçiliği literatürünü bilen, çalıştıkları alan için bilinmesi gereken dillere hâkim olan ve bunu çalışmalarına yansıtan yeni nesil tarihçilerin olduğunu belirtmekte fayda var. Bunların hepsini burada zikretmek mümkün değil. Fakat, *Kale ve Nefer: Habsburg Serhaddinde Osmanlı Askeri Gücü, 1699-1715* (2020), *1522'den 19. Yüzyıla Kadar Habsburg Mutlakiyetinin İnşası ve Militärgrenze* (2017) gibi çalışmalarıyla Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Ömer Gezer, Osmanlı-Venedik münasebetleri üzerine *Korku ve Merak Arasında: İtalyanların Dünyasında Osmanlı Devleti, 1453-1688* (2020) ve *Balkanlarda Osmanlı-Venedik Hâkimiyet Mücadelesi ve Kara Savaşları, 1645-1721* (2020) gibi çalışmalarıyla Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Güner Doğan, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz' de Diplomasi Ticaret ve Korsanlık: 1453-1599* (2016) adlı eseriyle İzmir Katip Çelebi Üniversitesi'nden Mikail Acıpınar, yine Osmanlı-Habsburg münasebetleri üzerine çalışan ve "And yet fell all the forts to the infidels...': Disinformation, Propaganda and Political Power in the Ottoman-Habsburg War of 1663-1664" (2014) ve "XVII. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diplomasi Tarihine Bir Katkı: 1664 Vasvar Antlaşmasının Tasdik Sürecine Dair Yeni Bulgular" (2017) gibi çalışmalarıyla İstanbul Üniversitesi'nden Özgür Kolçak, "A Humiliating Treaty Followed the Great Victory": The Ahdname of 1573 Issued by Selim II" (2022) ve "Garp Ocakları'nın Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Diplomatik İlişkileri: Venedik Cumhuriyeti Örneği" (2021) gibi çalışmalarıyla yine İstanbul Üniversitesi'nden Özgür Oral ve Osmanlı Diplomasisi üzerine yaptığı "La politique étrangère ottomane dans la seconde moitié du XVIe siècle : le cas du règne de Selim II (1566-1574)" (2012) ve "Hierarchy and Friendship: Ottoman Practices of Diplomatic Culture and Communication (1290s-1600)" (2019) gibi çalışmalarıyla bildiğimiz, Fransız literatürünü yakından bilen İstanbul Medeniyet

Üniversitesi'nden Güneş Işıksel, Osmanlı-Leh ilişkileri bağlamında *Osmanlı - Lehistan Diplomatik İlişkileri: Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği, 1788-1793* (2014) gibi çalışmalarıyla İstanbul Üniversitesi'nden Hacer Topaktaş Üstüner, Akdeniz'de casusluk ve korsanlık faaliyetlerine yoğunlaşan ve *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları* (2017) gibi eserleriyle bilinen 29 Mayıs Üniversitesi'nden Emrah Safa Gürkan ve Avusturyalı ünlü şarkiyatçı Joseph von Hammer-Purgstall (ö. 1856) üzerine *Hammer: Doğu'nun Kaşifi* (2021) adlı Türkçe bir monografi yayımlayan yine İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nden Tuğba İsmailoğlu Kacı gibi isimlerden bahsedebiliriz.

Osmanlı askeri ve ticari tarihi merkez olmak üzere Avrupa Tarihi'ne ilişkin konulara da dokunan bahsi geçen yeni nesil tarihçilerin çalışmalarının Yeniçağ Tarihi'nde yoğunlaştığını görüyoruz. Ancak, bu olumlu ve önemli katkılar bir yana, Avrupa Tarihi'nin farklı konularında yayımlanan eserlere bir bütün olarak bakıldığında ise, çalışmaların dilsel engeller (kaynak ve araştırma dillerini bil(e)memek) ve metodolojik bir gelenek yoksunluğundan (Avrupa tarihçiliğindeki çağdaş tarihyazımsal tartışmalardan haberdar olmamak) kaynaklı olarak büyük oranda Batı'daki eski literatürün aktarılması suretiyle gerçekleştirildiğini tespit etmek mümkündür. Örneğin, Osmanlı tarihçiliğinin Dünya tarihçiliğine, diğer ana bilim dallarına göre daha entegre olması -yurt dışında eğitim görme, dışarıdaki tarihçilerle iletişim kurma gibi etmenler sayesinde-, Yeniçağ Avrupa tarihçiliğindeki tartışma ve gelişmelere daha fazla ilgi duyulmasını sağlarken, aynı şeyi Ortaçağ Avrupa tarihçiliği için söyleyebilmek mümkün değildir. Ortaçağ Avrupa Tarihi alanındaki en ciddi sorunun, bu alanda tez yöneten birçok ismin aslında Avrupa Tarihi formasyonundan geçmeyip, kendi tezlerini Ortaçağ Türk ve İslam Tarihi uzmanı olan danışmanların gözetiminde bitirmeleri ve dolayısıyla da aslında Avrupa Tarihi uzmanı olmayışları oluşturmaktadır. Bu olumsuzluğa rağmen, Ortaçağ Avrupa Tarihi çalışmalarının Türkiye'deki gelişimine katkı sağlaması açısından hem Doğu hem Batı Ortaçağ Tarihi'ne ilişkin makalelere yer veren, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nden Murat Keçiş ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nden Murat Serdar editörlüğünde yayımlanan ve ULAKBİM TR DİZİN'de taranan *Ortaçağ Tarihi Araştırmaları* gibi bir derginin varlığı ümit vericidir. Bir diğer olumlu gelişme ise, Ortaçağ Tarihi ana bilim dallarında Haçlı Seferleri tarihçiliğinin bir parçası olarak Avrupa tarihinin kimi olgularına değinen çalışmaların "Normanlar, 'Gesta Roberti Wiscardi' ve Malazgirt Savaşı" (2020) gibi çalışmalarıyla bilinen Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Mustafa Daş, "Bizans'a Elçi Olarak Gelen Cremona Piskoposu Liutprand'ın İzlenimlerine Bir Bakış" (2009) gibi çalışmalarıyla İstanbul Üniversitesi'nden Birsal Küçüksipahioğlu ve "III. Haçlı Seferi Öncesinde Diplomasi ve Alman Ordusunun Balkan Topraklarındaki Yolculuğu Üzerine" (2021) gibi yayınlarıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden Aydın Usta gibi Ortaçağ tarihçileri tarafından yapılması ve tez öğrencilerinin bu çerçevedeki konulara yönlendirilmesidir. Ayrıca, Endülüs Tarihi'ne ilişkin araştırmalarında Avrupa Tarihi'ne dokunan yönleriyle, *Reconquista: Endülüs'te Müslüman-Hristiyan İlişkileri* (2016) gibi yayınlarıyla Sakarya Üniversitesi'nden Lütfi Şeyban ve "Endülüs

Üzerine Düzenlenen Haçlı Seferleri” (2016) gibi çalışmalarıyla İstanbul Üniversitesi’nden Cumhur Ersin Adıgüzel gibi tarihçiler tarafından yürütüldüğünü belirtmek gerekir. Bütün bunların yanı sıra daha önce de vurguladığımız üzere, Avrupa Tarihi’ne ilişkin birincil ve ikincil kaynakların Türkçeye çevirilerinin yapılması ve bu eserlerin ciddi olarak rağbet görmesi, Ortaçağ Avrupa tarihçiliğine ilişkin bir farkındalığın oluşması yönünde alana ciddi bir katkı sağlamaktadır.¹⁰

Son olarak Avrupa Tarihi çalışmalarının Türkiye’de kurumsallaştırılması yönünde en ciddi çabanın, Osmanlı, Avrupa ve Amerika Tarihi alanlarında yüksek lisans ve doktora düzeyinde uluslararası nitelikte çalışmalar yapacak akademisyenler yetiştirmek amacıyla merhum Halil İncalcık tarafından Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü’nün kurulması (1993) olduğunu ve bunun Türkiye’deki Avrupa Tarihi çalışmalarının seyri açısından yeterince bilinmeyen ve gözden kaçırılan önemini vurgulamakta fayda var. Halil İncalcık’ın geniş ve çağdaş bir perspektifle kurduğu Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü’nde Britanyalı tarihçiler C.D.A. Leighton, David Thornton ve Paul Latimer’in Avrupa Tarihi alanında öğretim üyeleri olarak istihdam edilmeleriyle birlikte, yıllar içerisinde Avrupa Tarihi alanında uzmanlaşmak isteyenler yetiştirilmiş ve gerekli imkanlar sağlanarak desteklenmiştir. Bunun neticesinde müstakil olarak Avrupa Tarihi’nin farklı dönem ve konularında ulusal ve uluslararası düzeyde nitelikli çalışmalar yapan akademisyenler Türk tarihçiliğine kazandırılmıştır ve bu akademisyenler, yayınlarının yanı sıra yetiştirdikleri öğrencilerle de Avrupa tarihçiliğinin gelişiminde ciddi rol oynamaktadırlar. Bunlar arasında *The Poor and the Perfect: the Rise of Learning in the Franciscan Order 1209-1310* (2012) ve “English Friars and Their Influence on the Early History of the Order” (2018) gibi çalışmalarıyla New York’taki Columbia Üniversitesi’nden Neslihan Şenocak, “Enlightened Conservatism: John Galt on Law, Morality and Human Nature” (2004) ve “Aydınlanma Tarih Yazıcılığı ve Edward Gibbon” (2017) gibi çalışmalarıyla 29 Mayıs Üniversitesi’nden Özlem Çaykent, *Enlightenment Reformation: Hutchinsonianism and Religion in Eighteenth-Century Britain* (2017) ve *18. Yüzyıl Britanya’sında Aydınlanma ve Sosyalleşme* (2021) gibi çalışmalarıyla Bahçeşehir Üniversitesi’nden Derya Gürses, “A Tale of Two Codices: The Medieval Registers of the Order of the Garter” (2006) ve “Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi” (2019) gibi çalışmalarıyla Mersin Üniversitesi’nden Tarık Tolga Gümüş ve “Restorationist Counter-Enlightenment: Thomas M’Crie on the Concept of Civil Liberty” (2014) ve *Ortaçağ Avrupa Tarihi Üzerine: Kavramlar ve Olgular* (2021) gibi çalışmalarıyla İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nden Fatih Durgun’un alana katkılarından bahsetmek mümkündür.

¹⁰ Türkiye’de Ortaçağ Avrupa tarihçiliğinin Haçlı Seferleri çalışmaları ve çeviri faaliyetleri çerçevesinde gelişmesi bağlamındaki değerlendirmeler için bkz. (Sever, 2006: 77-92)

Sonuç

Türkiye’de son yıllarda Avrupa tarihçiliğinin gelişimi yönünde ümit ve memnuniyet veren gelişmeler olmakla birlikte, Avrupa tarihine ilişkin çalışmalar yapan tarihçilerin, büyük oranda Avrupa tarihçisi olmamasının gerek Ortaçağ Tarihi, gerekse Yeniçağ Avrupa Tarihi alanlarının gelişmesi açısından yaratmış olduğu sorunlar aşıkardır. Öte yandan, Türkiye’deki Avrupa Tarihi çalışmalarına yakından bakıldığında, kurumsallaşmaya ilişkin sorunların meydana getirdiği dağınıklık nedeniyle, Avrupa Tarihi’nin değişik dönemleri ve konuları üzerine çalışan tarihçilerin birbirleriyle iletişim halinde olmadıkları, birbirlerinin yapmış oldukları çalışmaları pek de takip etmedikleri ya da birbirlerini görmezden geldikleri saptamasını yapmakta da fayda var. Sonuç itibariyle, Avrupa tarihçiliği görece ilgi kaynağı olmasına ve bu alanlarda çalışan tarihçilerin sayısı artmasına rağmen, her iki tarihçilik alanına Tarih bölümlerinde yeterince yer verilmemesi, Türkiye’de tarih bölümlerinin yapılanmasının milli tarihyazımının öncelikleri ve tarihi, dönemlere ayırma anlayışına göre gerçekleştirilmesi nedeniyle Avrupa Tarihi’ne ilişkin konu başlıklarının genellikle sadece Türk Tarihi ile ilişkili oldukları ölçüde değer görmeleri, hem Doçentlik aşamasında hem de istihdam açısından var olan belirsizlikler bu alanların gelişiminin önünü tıkayan başlıca etmenler olarak görülmektedir. Ayrıca, tarih bölümlerinde veya tarih bölümlerinin yer aldığı üniversitelerde Avrupa Tarihi alanında uzmanlaşmak isteyenler için Latince ve Bizans Grekçesi gibi kaynak dillerin öğrenilmesi doğrultusunda dil dersleri imkanlarının sağlanması da gerekmektedir (ki bu açıdan İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde Latince, Yunanca, Süryanice gibi dillerin Tarih Bölümü müfredatına konulduğunu ve öğrencilerin bu dersleri almaya yönlendirildiğini belirtmekte yarar var). Makalede bahsi geçen kurumsal ve metodolojik sorunlar aşılabildiğinde ise Avrupa tarihçiliğinin müstakil çalışma alanı olarak güçlenmesi sağlanacak, daha sağlıklı bir yolda ilerleyebilmesi ve bu alana katkı sağlayacak uluslararası çapta tarihçilerin sayısının artması mümkün hale gelecektir.

Kaynakça

- Acun, F. (2017) “Modern Türk Tarihçiliğinin Başlangıcı ve Mehmet Fuat Köprülü”, *Türk Tarihçileri*, ed. Ahmet Şimşek, 2. Baskı, Ankara: Pegem.
- Aktepe, M. M. (1992) “Mehmet Cavit Baysun (1899-1968)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5. Cilt., İstanbul, s. 275-76.
- Alacı, B. (2016) “Ünü Sınırları Aşan ‘Kasabalı’ Bir Tarihçi: Salih Özbaran”, *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu*, 17-19 Kasım 2016, s.2-22.
- Arnold, J. H. (2019) *Ortaçağ Tarihi Nedir?* çev. Kahraman Şakul, İstanbul: Isık.

- Atçıl, Z. (2020) "Amerika'da Tarihçilik Gündemi", *Dünyada Tarihçiliğin Gündemi*, ed. Ahmet Şimşek, İstanbul: Yeni İnsan, s.17
- Bauer, T. (2021) *Neden İslam'ın Orta Çağı Yoktu? Antik Çağ'ın Mirası ve Doğu*, çev. Hülya Yavuz Akçay, İstanbul: Runik.
- Bekar, C. (2020) "Hollanda'da Osmanlı Çalışmalarının Tarihi", *Dünyada Osmanlı Tarih Yazımı I*, ed. Ahmet Özcan, Özhan Kapıcı & Yalçın Murgul, Ankara: Doğubatu, ss. 389-411.
- Berger, S. (2002) *The Search For Normality: National Identity and Historical Consciousness in Germany Since 1800*, New York: Berghahn, s.1-55.
- Ersanlı, B. (2018) *İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, 7. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Ersoy-Hacısalihoğlu, N., Hacısalihoğlu, M. (2017) "Osmanlı ile Avrupa Tarihi Arasında Bir Tarihçi Portresi: Kemal Beydilli", *Yaşayan Türk Tarihçileri*, ed. Ahmet Şimşek, Ankara: Pegem, s.107-120.
- Eyice, S. (2014) "Kaybettiğimiz bir Osmanlı Tarihi Uzmanı: Prof. Dr. Mahmut Şakiroğlu", *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt 43: Sayı 43, s. 493-511.
- Green, W. A. (1992) "Periodization in European and World History", *Journal of World History*, c.3/S. 1, s.13-53.
- Herzog, C. (2010) "Notes on the Development of Turkish and Oriental Studies in the German Speaking Lands.", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8.15, pp. 7-76.
- Iggers, G. G. (2006) "The Professionalization of Historical Studies and Guiding Assumptions of Modern Historical Thought", *A Companion to Western Historical Thought*, ed. Lloyd Kramer & Sarah Maza, Oxford: Blackwell, s.225-242.
- Karakök, T. (2010) "Türkiye'de Bizans Tarihçiliği'nin Genel Durumu ve Bir Bibliyografya Denemesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köken, N. (2014) *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Le Goff, J. (2016) *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart mı?*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Pamuk, A., Muç, K. (2016) "Tarih Eğitimsi Olarak Salih Özbaran", *TUHED*, Cilt 5, Sayı 1, s. 24-43.
- Sever, İ. (2006) "Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği: Dünü, Bugünü ve Sorunları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şakiroğlu, M. H. (1987) "Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, 1908-1987", *Erdem*, Cilt 3: Sayı 8, s.535-550.

- Şimşek, A., Satan, A. (2011) "Türkiye'de Milli Tarihin İnşası", *Milli Tarihin İnşası: Makaleler*, Haz. Ahmet Şimşek & Ali Satan, İstanbul: Tarihçi.
- Townsend, R. B. (2015) "The Rise and Decline of History Specializations over the Past 40 Years", *Perspectives on History* c.53/S.9, <https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/december-2015/the-rise-and-decline-of-history-specializations-over-the-past-40-years> (Erişim Tarihi: 20.12.2021).
- White, H. (2008) *Metatarih: Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Tarihsel İmgelem*, çev. Mehmet Küçük, Ankara: Dost.
- Woolf, D. (2012) *Tarihin Küresel Tarihi*, çev. Mehmet Moralı, İstanbul: Alfa.
- Yeşil, F. (2019) "Mahmut H. Şakiroğlu (1939-2013)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Gözden Geçirilmiş 3. Basım, EK-2. Cilt, Ankara, s. 547.
- Zens, R. W. (2010) "Turkish Historiography in the United States," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/15: 149-77.